
Talenti, naravna loterija in družbena (ne)enakost

Mitja Sardoč

Oprelitev problematike

V svoji zasebni korespondenci 28. oktobra 1813¹ je Thomas Jefferson, tretji ameriški predsednik ter glavni avtor ameriške *Deklaracije o neodvisnosti* (kot tudi nosilec številnih drugih javnih funkcij), svojemu predhodniku Johnu Adamsu opisal težave »psevdo oz. umetne« aristokracije, ki temelji na »bogastvu in rojstvu«. Glede na dejstvo, kakor opozarja Jefferson, da jo zaradi nesorazmernega vpliva podedovanih privilegijev ter s tem povezane nepravilnosti (kot tudi neučinkovitosti) »v nekaterih primerih bogastvo pokvari, rojstvo pa zaslepi«, predstavlja »umetna« aristokracija »motečo sestavino v vladi in je zato treba poskrbeti, da se njeno premoč prepreči« (Jefferson, 1813). »Psevdo« aristokracijo naj bi tako zamenjala »naravna« aristokracija, ki temelji »na vrlinah in talentih«. »Naravna« aristokracija, izpostavlja Jefferson, »se mi zdi kot najbolj dragoceno darilo narave učenju, zaupanju ter upravljanju družbe« (ibid.).² Poldrugo stoletje kasneje je bil Thomas Jefferson (tokrat kot primer oz. anekdota iz ameriške zgodovine o modrosti ter pravičnosti »ameriških ustanovnih očetov«) znova del razprave o talentih. V svojem govoru ob večerji v Beli hiši, ki je bila organizirana 29. aprila 1962 v čast prejemnikov 49. Nobelovih nagrad zahodne poloble, je takratni predsed-

1 Celotno pismo je dostopno v spletnem arhivu utemeljitvenih očetov ZDA na spletni strani <http://press-pubs.uchicago.edu/founders/documents/v1ch15s61.html>. Za analizo pojma »naravne aristokracije« v Jeffersonovi korespondenci z Johnom Adamsom glej esej Judith N. Shklar »The American Idea of Aristocracy« (1998).

2 Celotni govor J.F.K.-ja je dostopen na spletni strani <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=8623>.

nik ZDA, John F. Kennedy, prisotne lavreate (ter ostale goste) nagovoril kot »najbolj izjemno zbirko talentov in znanja, ki se je kdajkoli zbrala v Beli hiši, z eno izjemo – ko je Thomas Jefferson večerjal sam«.

Ideja »naravne« aristokracije ter z njo povezano načelo »odprtosti vseh družbenih položajev talentom« predstavljata eno od najbolj revolucionarnih »inovacij« ameriške (kot tudi francoske) revolucije (Carson, 2007). »Ključni dosežek obeh revolucij«, kakor je v svoji knjigi *The Age of Revolution 1789–1848* izpostavil Eric Hobsbawm, je bilo »odprtje karier talentom oz. v vsakem primeru energiji, iznajdljivosti, trdemu delu ter pohlepu« (Hobsbawm, 1996: str. 189). Ambicioznost francoske revolucije³ – kot je v svoji knjigi *Capital in the Twenty-First Century* opozoril Thomas Piketty – je bila namreč v tem, da je »poleg odprave pravnih privilegijev skušala vzpostaviti politični in družbeni red, ki bo v celoti temeljil na pravicah in priložnostih« (2014: 30). Čeprav sta ideal naravne aristokracije ter s tem povezano načelo »odprtosti vseh družbenih položajev talentom« radikalno spremenila pojmovanje družbenega statusa kakor tudi socialne mobilnosti, saj sta »skrčila moč dedovanja« (Garnett, Guppy in Veenstra, 2008: 145), je emancipatorična dediščina teh sprememb danes vse prej kot neproblematična. Poleg dejstva – kakor je v svoji knjigi *The French Army, 1750–1820: Careers, Talent, Merit* izpostavil Rafe Blaufarb –, da je »ideja karier, odprtih talentom ena izmed najbolj trajnih zapuščin leta 1789« (Blaufarb, 2002: str. 2), je ironija zgodovine poskrbela za (vsaj) dve zagati »meritokratične revolucije leta 1789« (ibid.: str. 8).

Na eni strani je problematika talenta razpeta med dva »globalna« fenomena, ki sta v veliki meri rezultat neoliberalnih politik in njihovega partikularnega pojmovanja odprtosti vseh družbenih položajev talentom. Tudi zato predstavlja talent politični problem *par excellence*, saj velja »bitka za talente«⁴ ter s tem povezan »beg možganov« (sicer spretno zapakiran v retoriko mobilnosti) za nekakšno bojno polje t. i. »globalne meritokracije« (Beechler in Woodward, 2009).⁵ Spremembe migracijskih

3 Deklaracija o pravicah človeka in državljana, eden od temeljnih dokumentov francoske revolucije, v svojem 6. členu poudarja, da so vsem državljanom »enako dostopne vse časti, mesta ali javne zaposlitve, v skladu z njihovimi sposobnostmi, brez vsakih drugih razlikovanj, razen onih, ki se tičejo njihovih vrlin in sposobnosti«.

4 Kakor v svoji knjigi *The War for Talent* opozorijo Ed Michaels, Helen Handfield-Jones in Beth Axelrod (2001), se pojem »bitke za talente« prvič pojavi l. 1998 v reviji svetovalne družbe McKinsey & Company *The McKinsey Quarterly* (članek je dostopen na spletni strani https://www.researchgate.net/profile/Schon_Beechler/publication/257483795_The_global_war_for_talent/links/55e5560308ae6abe6e90453b.pdf).

5 Za kritično analizo tržnega pojmovanja izobraževanja, znanja in talenta ter s tem povezanega fenomena »globalne bitke talentov« ter politik neoliberalizma v vzgoji in izobraževanju glej Brown in Tannock (2009). Za podrobnejšo predstavitev problematike pravičnosti, neoliberalizma ter vzgoje in izobraževanja glej Kodelja (2016).

politik v številnih državah, ki spodbujajo priseljevanje najbolj kvalificiranih posameznikov (t. i. »najboljši in najbolj pametni«, »*the best and the brightest*«), so samo eden od indikatorjev različnih geopolitičnih interesov.⁶ Hkrati pa ima talent oz. njegova medijska eksploatacija že več kot desetletje dominantno vlogo tudi v zabavni industriji. Televizijske oddaje oz. resničnostni šovi, kjer je merilo posameznikovega uspeha – vsaj po naslovih sodeč – v prvi vrsti njegov talent, npr. Slovenija ima talent, American Idol, Bitka talentov, s svojo zapeljivo lahkotnostjo (tudi v Sloveniji) podirajo vse rekorde gledanosti. Če je sprevrženost neoliberalnega pojmovanja načela »karier odprtih talentom« le-tega prepustila »nevidni roki« trga, je korporatizacija talentov idejo »loterije rojstva« zvedla na raven »entertainment«.

Na drugi strani pa je načelo »odprtosti vseh družbenih položajev talentom«⁷ – pravzaprav paradoksalno – vse pogosteje predmet različnih ugovorov in očitkov tudi s strani zagovornikov egalitarizma. Posedovanje določenega talenta je – vsaj iz vidika »idealne« teorije pravičnosti – namreč stvar (nekakšnega) naključja, za katerega posameznik ni odgovoren. Iz moralnega vidika je posedovanje določenih talentov, kakor je v knjigi *A Theory of Justice* izpostavil John Rawls, namreč arbitrarno. V interpretaciji »radikalnih« različic egalitarizma (Brighouse in Swift, 2008; Segall, 2013) pa to pomeni, da si posamezniki rezultatov »naravne loterije« oz. »loterije rojstva« ter s tem povezanih prednosti pravzaprav ne zaslužijo.

Pričujoči prispevek analizira nekatere izmed zapostavljenih ali celo spregledanih razsežnosti razprave o problematiki talenta ter družbene (ne)enakosti nasploh.⁸ Na eni strani podrobneje analizira večplastno naravo samega pojma talenta ter njegovo vlogo v okviru distributivne pravičnosti, katere osnovni cilj – kakor izpostavlja Hillel Steiner – je »presoja o

6 Za analizo kriterijev selekcije, ki jih odpirajo nacionalni programi priseljevanja »najboljših in najbolj pametnih« v okviru globalne bitke za talente kot tudi problematiziranja pravičnosti same paradigme »selekcije na podlagi zaslug«, glej Shachar (2008, 2013 in 2016). Celovito predstavitev sprememb migracijske politike v ZDA iz perspektive »bitke za talente« predstavlja članek »How to Win the Global War for Talent« Jeffreyja Gartena v reviji *Foreign Policy*, problematiko bega možganov iz vidika globalne pravičnosti pa knjiga Gillian Brock in Michaela Blakea *Debating Brain Drain: May Governments Restrict Emigration* (2015).

7 Za sociološko analizo načela »odprtosti karier talentom« in njegove povezanosti z idejo socialne mobilnosti ter interpretacijo talenta kot oblike kulturnega kapitala (v okviru Bourdieujevega pojmovanja le-tega) glej Garnett, Guppy in Veenstra (2008).

8 Prispevek pušča v celoti ob strani vrsto »empiričnih« oz. praktičnih vprašanj vzgoje in izobraževanja nadarjenih, ki so iz vidika konceptualizacije talentov in t. i. »naravne loterije« nekako sekundarna, npr. problematiko prepoznavanja nadarjenosti ter s tem povezane svetovalne dejavnosti, prilagajanje procesa vzgoje in izobraževanja nadarjenim, pedagoške strategije v delu z nadarjenimi itn. Za celovito predstavitev te problematike glej Jurišević (2011).

tem, kdo naj bi kaj dobil in kdo bi kaj moral dati« (Steiner, 2003: str. 183). Na drugi strani pa prispevek opozori na nekatere izmed spregledanih razsežnosti izhodiščne distinkcije egalitarnega pojmovanja (ne)enakosti med danostjo oz. okoliščinami in izbiro. Čeprav predstavlja teoretični kot tudi politični pomen te distinkcije temeljno ločnico v sodobni teoriji distributivne pravičnosti, je razumevanje talenta v okviru razprave o družbeni (ne)enakosti samo skozi to perspektivo neustrezno oz. redukcionistično. Ob strani namreč pušča vrsto problemov in s tem povezanih vprašanj, ki ostajajo v veliki meri neustrezno artikulirana.

Uvodni del prispevka predstavi »standardni« horizont mišljenja razprave o problematiki talenta ter s tem povezana vprašanja in probleme, ki jih odpirajo naravne razlike v talentih posameznikov. Sledi identifikacija posameznih razsežnosti talenta kot izhodiščne predpostavke načela »odprtosti vseh družbenih položajev talentom«. Tretji del problematizira moralno ekvivalenco med »naravno« in »družbeno« neenakostjo, ki predstavlja izhodišče egalitarnega pojmovanja distributivne pravičnosti. Sklepni del prispevka izpostavi dva izmed temeljnih problemov, ki postavljata pod vprašaj koherentnost egalitarnega pojmovanja družbene (ne)enakosti.⁹

Triangulacija talenta

Čeprav predstavlja problematika prirojenih razlik med posamezniki – kakor v članku »Taking Talents Seriously« opozarja S. D. J. Green – »temeljno vprašanje neenakosti« (Green, 1988: str. 202), je »(n)eenakost, ki izhaja iz razlik v prirojenih sposobnostih«, kakor izpostavlja Neven Sesardić v članku »Egalitarianism and Natural Lottery«, »šele nedavno postala politični problem« (Sesardic, 1993: str. 58). Če ga namreč primerjamo s pojmi, ki so del »standardne« egalitarne retorike, npr. pravičnost, enake možnosti, neenakost, poštenost, diskriminacija, socialna mobilnost, meritokracija, odgovornost, prikrajšanost itn., ter s tem povezano sekundarno literaturo, je pojem talenta v tem standardnem okviru v veliki meri odsoten. To nenazadnje potrjuje tudi ugotovitev – kakor izpostavijo Garnett, Guppy in Veenstra –, da ostaja problematika talentov »med manj raziskanimi« (2008: str. 145).

Zadevo dodatno zaplete tudi dejstvo, da je »standardni« horizont mišljenja problematike talentov razpet med dve ločeni perspektivi, ki njevogo teoretično kot tudi širšo družbeno vlogo pojmujeta neustrezno oz. pomanjkljivo. Na eni strani kritiki neoliberalnih politik (tudi v vzgoji in izobraževanju) izpostavljajo, da je t. i. »vojna za talente« predvsem

9 Za tipologijo razlik med liberalnim in demokratičnim pojmovanjem enakosti glej Gauthier (1974) ter Clayton (2001).

»rezultat neoliberalizma« (Brown in Tannock, 2008). Čeprav ta kritika pravilno opozori na instrumentalizirano vlogo talentov v okviru procesa konkuriranja za selektivne družbene položaje, spregleda sprevrženost neoliberalnega pojmovanja načela »karier, odprtih talentom«.

Na drugi strani je problematika talentov – vsaj na širšem vsebinskem področju vzgoje in izobraževanja – z nekaj izjemami (Meyer, 2013; Merry, 2008; Vopat, 2011) »ujeta« v okvir razprave o nadarjenosti, ki (praviloma) pušča ob strani širši družbeni kot tudi teoretični okvir te problematike, npr. razprave o socialni mobilnosti (Garnett, Guppy in Veenstra, 2009), »lastnini« talentov (Goldman, 1987), zaslugah (Sher, 2012), begu možganov (Brock in Blake, 2015), »bitki talentov« (Beechler in Woodward, 2009; Michaels, Handfield-Jones in Axelrod, 2001), identiteti posameznika (Petrović, 2009), »tekmi možganov« v visokošolskem izobraževanju (Morehouse in Busse, 2014), upravljanju talentov (Lewis in Heckman, 2006), »obdavčitvi« nadarjenosti (Hasen, 2006; Lockwood et al., 2012; Markovits, 2003; Roemer, 1996 (6. poglavje); Zelenak, 2006) itn.

Če kritika neoliberalizma problematiko talenta misli izključno skozi njegovo »korporatizacijo«, razprava o nadarjenosti pa spregleda njeno širšo kontekstualno razsežnost, egalitarizem problematiko talentov premesti v okvir razmerja med pravičnostjo in (ne)enakostjo. Le-ta predstavlja – kakor v knjigi *Better than Human: The Promise and Perils of Enhancing Ourselves* opozarja Alen Buchanan – osrednje »bojno polje političnih nesoglasij« (Buchanan, 2011: str. 106): neenaka distribucija naravnih virov odpira namreč vprašanje pravičnosti na meritokraciji utemeljenega pojmovanja enakih možnosti¹⁰ ter posledično legitimnost neenakosti, ki je rezultat procesa konkuriranja za selektivne družbene položaje. Kljub problematizaciji moralne arbitarnosti talenta pa ta premestitev poudarka postavi pod vprašaj emancipatoričnost načela »karier, odprtih talentov« na eni strani ter koherentnost na meritokraciji utemeljenega pojmovanja enakih možnosti na drugi. Kaj torej je talent in katere so njegove osnovne razsežnosti?

Anatomija talenta

Prva razsežnost, ki jo je zaradi osrednje vloge talenta v okviru egalitarnega pojmovanja distributivne pravičnosti treba izpostaviti, je njegova nevoluntaristična narava. V okviru tega pojmovanja predstavljajo talenti – kakor opozarja George Sher – »neizbrano sposobnost, ki ima vpliv na to, kako dobro ali slabo je njegov lastnik sposoben izvajati določeno nalogo«

10 V tem prispevku ostaja ob strani problematika enakih možnosti ter s tem povezana vprašanja. Za podrobnejšo predstavitev problematike enakih možnosti glej Sardoč (2013a, 2013b).

(Sher, 2011: str. 16). Vsak talent posameznika naj bi bil primarno – ali vsaj v veliki meri – rezultat dejavnikov, ki so izven njegove volje: posamezniki namreč nimajo vpliva na talente ter ostale »prirojene«¹¹ sposobnosti, ki naj bi jih posedovali.

Drugo razsežnost predstavlja neenaka porazdelitev talentov med posamezniki oz. »naravno neravnovesje primarnih virov«¹² (Gauthier, 1974: str. 14). Čeprav je neenaka distribucija talentov – vsaj iz perspektive »idealne«¹³ teorije pravičnosti – med posamezniki nepoštena, bi njihova enaka distribucija imelo za posledico to, da bi talenti prenehali funkcionirati kot prednost. Kakor v svojem članku »The Social Construction of Talent«¹⁴ opozarja Steven R. Smith, so talenti »kot talenti lastnosti /.../ le, če jih nimajo vsi v enaki meri«¹⁵ (Smith, 2001: str. 28). Razlike v t. i. »naravnih«¹⁶ sposobnostih so torej sam pogoj njihove družbene »zaželenosti«. Za razliko od dobrin, katerih enaka distribucija praviloma ima pozitivne učinke, je neenaka oz. asimetrična distribucija naravnih danosti torej temeljni pogoj družbeno privilegirane statusa talentov.

Tretjo razsežnost talentov predstavlja družbena vloga oz. status posameznega talenta. Kar namreč šteje kot talent – kakor izpostavlja Alan Goldman –, »je odvisno od družbenega povpraševanja v času uporabe določene sposobnosti ali lastnosti«¹⁷ (Goldman, 1987: str. 392). Neenakost talentov, kakor opozarja Douglas Rae, pravzaprav »ni fenomen narave, ampak fenomen narave, kakor ga posreduje in konkretizira človeška kultura. Narava ustvarja široko paleto človeških sposobnosti, kultura izbere nekatere od teh zmožnosti, s katerimi ravna kot z relevantnimi ali pomembnimi«¹⁸ (Rae 1983, str. 70 (avtorjevi poudarki)).¹⁹ Družbena zaželenost določene talenta oz. njegova vrednost je praviloma povezana z njegovo redkostjo.

Četrta razsežnost talentov, ki jih odločilno razlikuje od ostalih dejavnikov, ki so del na meritokraciji utemeljenega pojmovanja enakih možnosti, je njihova neprenosljivost. Za razliko od npr. materialnih in finančnih virov oz. dobrin, ki jih posameznik lahko prenese, proda, podari ali podeduje, predstavljajo talenti (podobno kot ostale nedistributivne lastnosti posameznikov, npr. hendikep) oz. naravni viri nasploh²⁰ obliko »neodtujljivih oz. neprenosljivih virov«²¹ (Roemer, 1996:

11 Za kritično analizo pojma »prirojenosti«²² glej Griffiths (2002) ter Mameli in Bateson (2006).

12 Kot dober primer tako »dihrone«²³ kot tudi »sinhrono«²⁴ arbitrarnosti talentov, ki so v določeni družbi pomembni, npr. John Schaar navaja primer bojevanja v starogrški Šparti (Schaar, 1967). Prav zaradi arbitrarnosti talentov v določeni družbi ponuja revidirano različico formule enakih možnosti, ki se glasi: »enake možnosti, da vsi lahko razvijejo tiste talente, ki so v določenem času visoko cenjeni«²⁵ (ibid.: str. 231).

13 Za predstavitev samega pojma »naravnih virov«²⁶ kot tudi teorije pravičnosti naravnih virov glej Armstrong (2017).

str. 123). Tudi zaradi njihove neprenosljivosti za zagovornike »radikalnih« različnih egalitarizma talenti ne veljajo kot legitimno merilo zasluge oz. na meritokraciji utemeljenega pojmovanja enakih možnosti.¹⁴

Hkrati je treba izpostaviti tudi, da je vrednost posameznega talenta – za razliko od dejavnikov, kot je npr. višji socialno-ekonomski status, ki posamezniku zagotavljajo neposredno prednost pred ostalimi – v njegovem potencialu. Prednost, ki jo določen talent zagotavlja posamezniku, torej ni neposredna, temveč pogojna. Prav tako pomembna distinkcija med talentom in trudom je ta, da predstavlja trud tip spremenljivke, ki je odvisna od vsakokratne izvedbe, medtem ko predstavlja talent nekakšno konstanto oz. (potencialno) trajno pridobljeno prednost v naboru posameznikovih »naravnih« sposobnosti, ki so posamezniku preprosto vselej že dane. Kako v okviru razmerja med pravičnostjo in (ne)enakostjo torej misliti (in razumeti) problematiko talentov?

Talenti in distributivna pravičnost¹⁵

»Idealna« teorija distributivne pravičnosti¹⁶ – vsaj tista liberalno egalitarne proveniencije – talente¹⁷ pojmuje kot del »naravne loterije« oz. »loterije rojstva«, ki predstavlja arbitrarno distribucijo naravnih sposobnosti. Če se družbena loterija, kakor v svoji knjigi *From Chance to Choice* izpostavlja Allen Buchanan, »nanaša na načine, na katere posameznikovo začetno družbeno izhodišče – družina, družbeni razred itd. – vpliva na posameznikove priložnosti« (Buchanan et al., 2000: str. 65), pa predstavlja naravna loterija arbitrarno »distribucijo naravnih dobrin in danosti« (Buchanan et al., 2000: str. 67). V okviru te paradigme so talenti – podobno kot družbene okoliščine, npr. socialno-ekonomski status posameznika, spol, posebne potrebe¹⁸ ali rasa – iz moralnega vidika arbitrarni. Kakor izpostav-

14 Za podrobnejšo predstavitev vloge in vpliva talentov v okviru procesa konkuriranja za selektivne družbene položaje ter s tem povezanega »problema prikrivanja« glej Green (1988: str. 9–10).

15 Za predstavitev loterije v procesu odločanja ter analizo povezanosti loterije in pravičnosti nasploh glej Stone (2011), za alternativno pojmovanje državljanstva (*ius nexi*), ki naj bi odpravilo »loterijo rojstva«, ki ju povezujemo z načeloma *ius soli* ter *ius sanguini*, pa Shachar (2009).

16 Za podrobnejšo analizo distinkcije med »idealno« in »neidealno« teorijo glej tematsko številko revije *Social Theory and Practice*, ki sta jo uredila Ingrid Robeyns in Adam Swift (2008), za kritiko »idealne teorije pravičnosti« pa Farrelly (2008).

17 Kljub temu ostaja odprto vprašanje, kakšna je vloga talentov ter s tem povezanih rezultatov v okviru procesa konkuriranja za selektivne družbene položaje. Za analizo problematike talentov v okviru Rawlsove teorije pravičnosti kot poštenosti ter načela razlike glej Kodelja (2004: str. 398–399).

18 Za analizo distinkcije med posebnimi potrebami in talenti v okviru liberalnega egalitarizma (s posebnim poudarkom na delu Ronald Dworkina) glej 5. poglavje (»Unequal Talents«) knjige Colina Macleoda *Liberalism, Justice and Markets* (1998).

lja Rawls, je »najbolj očitna nepravilnost sistema naravne svobode ta, da dopušča neupravičen vpliv teh dejavnikov na distributivne deleže, ki so iz moralne perspektive arbitrarni« (Rawls, 1971: str. 72). Kar se torej zdi slabo, opozarja Thomas Nagel v svoji knjigi *Equality and Partiality*, »ni to, da bi morali biti ljudje neenaki v prednostih ali pomanjkljivostih nasploh, temveč da morajo biti neenaki v prednosti ali pomanjkljivostih, za katere niso odgovorni (Nagel, 1989: str. 71). T. i. »aristokracija nadarjenih« naj bi namreč dopuščala »prevelik vpliv moralno irelevantnim (naravnim) naključjem rojstva in talentom« (ibid.: str. 4).

Na podlagi tega zagovorniki t. i. »egalitarizma srečnega naključja« izpeljejo sklep, da si posamezniki rezultatov »naravne loterije« oz. »loterije rojstva« ter s tem povezanih prednosti (ali prikrajšanosti) ne zaslužijo, saj so talenti, ki v posamezni družbi predstavljajo obliko nekakšne neupravičene prednosti – bolj ali manj – stvar selekcije, okoliščin, nuje ali celo naključja. Kakor v članku »Taking Talents Seriously« opozarja S. D. J. Green:

Posamezniki si teh daril ne zaslužijo, saj jih niso prislužili; niso namreč rezultat truda, vrlin ali moralnih zaslug tistih, ki jih imajo. So privilegiji, ki so pridobljeni brezplačno. Še bolj pomembno pa je, da predstavljajo neenakomerno porazdeljene privilegije in neenakost te porazdelitve predstavlja temeljni in nepopravljiv vir nepravilnosti poznejše razdelitve sredstev in dobroti med člani politične skupnosti (Green, 1988: str. 206–207).

Talenti torej predstavljajo – vsaj v okviru egalitarnega pojmovanja družbene (ne)enakosti – obliko neupravičene prednosti. Njihova nepravilnost v prvi vrsti izvira iz arbitrarnosti distribucije oz. posedovanja določenega talenta kot nezaslužene naravne danosti. To, da so naravne razlike nezaslužene, namreč pomeni – kakor opozarja Alan Goldman –, »da same po sebi ne morejo biti podlaga za diferencialne koristi« (Goldman, 1987: str. 378). Tudi Rawls v knjigi *A Theory of Justice* izpostavi, da si nihče

ne zasluži svojih večjih naravnih sposobnosti niti ni upravičen do ugodnejšega začetnega položaja v družbi. Tisti, ki jim je bila narava bolj naklonjena, kdorkoli že so, lahko pridobijo iz svoje sreče samo pod pogoji, ki izboljšujejo položaj tistih, ki so izgubili (Rawls 1971, str. 101–102).

Vsaka oblika neenakosti, ki je rezultat dejavnikov, za katere posameznik ni odgovoren, npr. spola, socialno-ekonomskega in kulturnega porekla, posebnih potreb, etnične pripadnosti itn., je za zagovornike egalitarizma – vsaj v okviru t. i. »standardne« interpretacije družbene (ne)enakosti

– v osnovi nepravilna in potemtakem nepoštena. Kakor v svoji knjigi *Inequality* izpostavlja Larry Temkin, bi bilo namreč »nepravilno in nepošteno«, »da so nekateri v slabšem položaju kot drugi, ne po lastni krivdi (ali izbiri)« (Temkin, 1993: str. 13).

Na podlagi teh ugovorov zagovorniki egalitarizma – poleg sklepa, da si posamezniki rezultatov »naravne loterije« ter s tem povezanih prednosti (ali prikrajšanosti) ne zaslužijo – izpeljejo tudi sklep o moralni ekvivalenci »naravne« in »družbene« (ne)enakosti. Zanje sta torej oba tipa neenakosti – tudi zaradi njune moralne arbitrarnosti – enako nesprejemljiva. Iz perspektive t. i. »egalitarizma srečnega naključja« je neenakost, ki je rezultat t. i. »naravne« loterije, ter s tem povezane distribucije naravnih danosti oz. prednosti prav tako problematična kakor neenakost, ki je rezultat t. i. »družbene« loterije. Kakor izpostavlja S. J. D. Green, naj bi bilo namreč nepravilno, »da se posameznika nagradi zgolj zaradi posedovanja talenta ali talentov« (Green, 1988: str. 8).

Zaključek: moralni status (srečnega) naključja

Pojmovanje talenta kot nezaslužene prednosti postavlja pred zagovornike egalitarizma torej vrsto različnih vprašanj, ki ostajajo znotraj »standardnega« pojmovanja distributivne pravičnosti v veliki meri nedorečena. Na eni strani je korporatizacija »loterije rojstva« ugrabila idejo »odprtosti vseh družbenih položajev talentom« in jo prepustila t. i. »nevidni roki« trga. Kakor opozarja Peter Singer, talent pravzaprav »nagraduje srečne, ki podedujejo tiste sposobnosti, ki jim omogočajo, da opravljajo zanimive in donosne kariere /.../, ter kaznuje nesrečne, katerih geni jim otežujejo doseganje podobnega uspeha« (Singer, 1993: str. 39).

Hkrati velja razlikovanje med pojavnimi oblikami neenakosti, ki so rezultat moralno arbitrarnih dejavnikov, na katere posameznik nima vpliva, ter pojavnimi oblikami neenakosti, ki so del posameznikovih izbir (in je zanje potemtakem tudi odgovoren), za temeljno distinkcijo egalitarnega pojmovanja distributivne pravičnosti, saj nekako povzema idejo – kakor opozarja Colin Macleod – »da bi morali biti ljudje odgovorni za svoje odločitve in hkrati ne biti prikrajšani zaradi dejavnikov zunaj njihovega nadzora« (Macleod, 1998: str. 114). Ta ideja temelji na predpostavki, »da je za posameznika nepošteno, da je v slabšem položaju kot drugi zaradi razlogov, ki so izven njegovega nadzora« (Segall, 2008: str. 10), ter da naj se od posameznika upravičeno zahteva, kakor poudarja Andrew Mason, »da nosi stroške (ali dovoli, da uživa koristi) posledic svojega ravnanja, katerih proizvodnja leži znotraj njegovega nadzora, ne pa tudi tistih, katerih proizvodnja je onkraj njega« (Mason, 2001b: str. 763). Egalitarna senzibilnost za nepravilnost družbene (ne)enakosti, ki je rezultat posameznih

moralno arbitrarnih dejavnikov, odpira torej (vsaj) dva ločena problema, in sicer 1) t. i. »problem razmejitve« ter 2) t. i. »problem (ne)povezanosti«.

Ključni izziv t. i. »problema razmejitve« predstavlja opredelitev kriterijev, s katerimi določimo, ali je posamezen dejavnik, ki vpliva na proces konkuriranja za selektivne družbene položaje, rezultat danosti ali izbire. S tem se vzpostavi meja – kakor v svoji knjigi *Equality for Inegalitarians* izpostavlja George Sher – med »pravično in nepravično neenakostjo« (Sher, 2014: str. 2–3). Osnovno vprašanje, ki ga odpira ta distinkcija, kakor opozarja Samuel Scheffler, je namreč v tem, »katere dejavnike je treba šteti med okoliščine ljudi in katere je mogoče vključiti v kategorije izbir« (Scheffler, 2005: str. 6). Zagovorniki egalitarizma kot kriterij razmejitve vpeljejo osnovno voluntaristično predpostavko nadzora in vse prej kot egalitarno pojmovanje odgovornosti. Kakor v svojem članku »Equality of Opportunity and the Problem of Nature«¹⁹ opozarja Jan Blits, »si posameznik zasluži zgolj to, za kar je v celoti odgovoren, in glede na to, da nihče ni odgovoren za sposobnosti ali ovire, s katerimi je rojen, si nihče ne zasluži prednosti ali prikrajšanosti, ki so rezultat njegovih naravnih sposobnosti« (Blits, 1990: str. 309).

Na drugi strani pa t. i. »problem (ne)povezanosti« problematizira kavzalno pojmovanje same distinkcije med naravno in družbeno (ne)enakostjo, ki temelji na predpostavki, da »so /n/aravne neenakosti posledica razlik v naravnih virih, medtem ko so socialne razlike posledica razlik v družbenih virih« (Lewens, 2010: str. 270). Nenazadnje tudi Rawls izpostavi, da je »obseg, v katerem se razvijajo naravne sposobnosti in dosežejo končni rezultat, odvisen od cele vrste družbenih okoliščin ter razrednih odnosov. Tudi pripravljenost potruditi se in si nekaj zaslužiti – v običajnem pomenu besede – je sama odvisna od družinske sreče ter družbenih okoliščin« (Rawls 1999: str. 74). Ali imajo torej posamezniki, ki posedujejo katerega izmed talentov, (neupravičeno) prednost pred vsemi ostalimi, saj bi lahko imel talent – v kolikor t. i. »problema (ne)povezanosti« ne razrešimo – vpliv tudi na ostale dejavnike, ki so sestavni del procesa konkuriranja za selektivne družbene položaje?

V kolikor egalitarizem torej ne ponudi ustreznega odgovora na oba od zgoraj izpostavljenih problemov, je pod vprašaj postavljeno na meritokraciji utemeljeno pojmovanje enakih možnosti ter sam proces konkuriranja za selektivne družbene položaje. Ideja enakih možnosti, kakor izpostavlja S. J. D. Green, naj bi namreč temeljila na filozofsko neutemeljeni

19 V tem prispevku Blits posebno pozornost nameni tudi analizi samega pojma narave v okviru liberalne tradicije ter ambivalentnosti nekaterih izmed ključnih avtorjev v odnosu do narave in njenih osnovnih razsežnosti kot tudi odnosa s pravičnostjo (npr. Hobbes, Locke, Kant).

predpostavki, da lahko »različne zasluge izpeljemo iz moralno arbitrarne distribucije človeških sposobnosti« (Green, 1988: str. 1–2). Hkrati predpostavka o moralni ekvivalentnosti naravne in družbene neenakosti problematizira egalitarno pojmovanje distributivne pravičnosti ter s tem povezano problematiko družbene (ne)enakosti. Brez razrešitve obeh problemov oz. ustrezne reartikulacije same distinkcije med danostjo in izbiro, kakor izpostavlja Matthew Clayton, »noben izmed obeh vrst vzrokov neenakosti ne upraviči neenakost, ki jo proizvede« (Clayton, 2001: str. 246).

Kljub dejstvu, da je neenakost, ki izvira iz naravnih kot tudi družbenih dejavnikov, iz moralnega vidika arbitrarna, pa med obema pojavnima oblikama neenakosti ne moremo postaviti enačaja. Kakor v članku »Justice and Nature« opozarja Thomas Nagel, »/b/olj kot naravo pojmuje mo kot danost, manj bomo imeli družbo odgovorno za tiste neenakosti, v katerih igra narava osrednjo vlogo« (Nagel, 1997: str. 305). Ironičnost dejstva, da je za zagovornike egalitarizma »načelo karier, odprtih talentom« – kakor v članku »Egalitarianism and Natural Lottery« opozarja Neven Sesardič (1993: str. 58) – postalo ena od ovir pri uresničevanju distributivne pravičnosti, je torej toliko bolj simptomatična.

Literatura

- Archard, D. in Macleod, C. (ur.) (2002) *The Moral and Political Status of Children*. Oxford: Oxford University Press.
- Armstrong, C. (2017) *Justice and Natural Resources: An Egalitarian Theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Beechler, S. in Woodward, I. (2009) The Global »War for Talent«, *Journal of International Management*, 15(3), str. 273–285.
- Blaufarb, R. (2002) *The French Army, 1750–1820: Careers, Talent, Merit*. Manchester: Manchester University Press.
- Blits, J. H. (1990) Equality of Opportunity and the Problem of Nature, *Educational Theory*, 40(3), str. 309–319.
- Brock, G. in Blake, M. (2015) *Debating Brain Drain: May Governments Restrict Emigration*. Oxford: Oxford University Press.
- Brown, A. (2011) The Slavery of the Not So Talented, *Ethical Theory and Moral Practice*, 14(2), str. 185–196.
- Brown, P. in Tannock, S. (2009) Education, Meritocracy and the Global War for Talent, *Journal of Education Policy*, 24(4), str. 377–392.
- Brown, P., Lauder, H. in Ashton, D. (2011) *The Global Auction: The Broken Promises of Education, Jobs, and Incomes*. Oxford: Oxford University Press.

- Buchanan, A., Brock D. W., Daniels, N. in Wikler, D. (2000) *From Chance to Choice: Genetics and Justice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Buchanan, A. (2011) *Better than Human: The Promise and Perils of Enhancing Ourselves*. Oxford: Oxford University Press.
- Carson, J. (2007) *The Measure of Merit: Talents, Intelligence, and Inequality in the French and American Republics, 1750–1940*. Princeton: Princeton University Press.
- Clayton, M. (2001) Rawls and Natural Aristocracy, *Croatian Journal of Philosophy*, 1(3), str. 239–259.
- Farrelly, C. (2007) Justice in Ideal Theory: A Refutation, *Political Studies*, 55(4), 844–864.
- Fine, S. in Ypi, L. (ur.) (2016) *Migration in Political Theory: The Ethics of Movement and Membership*. Oxford: Oxford University Press.
- Garten, J. E. (2015) How to Win the Global War for Talent, Foreign Policy, (dostopno na <http://foreignpolicy.com/2015/10/05/how-to-win-the-global-war-for-talent-brain-drain-us/> (10. julij 2016)).
- Garnett, B., Guppy, N. in Veenstra, G. (2008) Careers Open to Talent: Educational Credentials, Cultural Talent and Skilled Employment, *Sociological Forum*, 23(1), str. 144–164.
- Gauthier, D. (1974) Justice and Natural Endowments: Toward a Critique of Rawls« Ideological Framework, *Social Theory and Practice*, 3(1), str. 3–26.
- Goldman, A. H. (1987) Real People (Natural Differences and the Scope of Justice), *Canadian Journal of Philosophy*, 17(2), str. 377–394.
- Gorr, M. (1983) Rawls on Natural Inequality, *The Philosophical Quarterly*, 33(130), str. 1–18.
- Gorr, Michael (1995) Justice, Self-Ownership, and Natural Assets, *Social Philosophy and Policy*, 12(2), str. 267–291.
- Green, S. J. D. (1988) Taking Talents Seriously, *Critical Review: A Journal of Politics and Society*, 2(2/3), str. 202–219.
- Green, S. J. D. (1989) Emile Durkheim on Human Talents and Two Traditions of Social Justice, *The British Journal of Sociology*, 40(1), str. 97–117.
- Griffiths, P. E. (2002) What is Innateness, *The Monist*, 85(1), str. 70–85.
- Hasen, D. M. (2006) Liberalism and Ability Taxation, *Texas Law Review*, 85(5), str. 1059–1113.
- Hill, G. (1997) Justice and Natural Inequality, *The Journal of Social Philosophy*, 28(3), str. 16–30.

- Hobsbawm, E. (1996) *The Age of Revolution 1789–1848*. New York: Vintage Books.
- Hoffmann, S. in Thompson, D. F. (ur.) (1998) *Redeeming American Political Thought*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Husén, T. (1974) *Talent, Equality and Meritocracy: Availability and Utilization of Talent*. The Hague: Martinus Nijhof.
- Juriševič, M. (2011) Vzgoja in izobraževanje nadarjenih (dostopno na: http://pefprints.pef.uni-lj.si/1200/1/pp_329-345.pdf) (29. april 2016).
- Kodelja, Z. (2004) Izobraževanje in Rawlsova načela pravičnosti, *Časopis za kritiko znanosti*, 32(217/218), str. 393–401.
- Kodelja, Z. (2016) Nekaj misli o pravičnosti, neoliberalizmu in izobraževanju, *Šolsko polje*, XXVII, 5/6, str. 13–28.
- Lammers, C. C. (1969) Jefferson«s Aristocracy of Talent Proposal, *The Sociological Studies*, 60(5), str. 195–201.
- LaVaque-Manty, M. (2009) *The Playing Fields of Eton: Equality and Excellence in Modern Meritocracy*. Michigan: The University of Michigan Press.
- Lewis, R. E. in Heckman, R. J. (2006) Talent Management: A Critical Review, *Human Resource Management Review*, 16(2), str. 139–154.
- Lewens, T. (2010) What are »Natural Inequalities?«, *The Philosophical Quarterly*, 60(239), str. 264–285.
- Lewens, T. (2015) *The Biological Foundations of Bioethics*. Oxford: Oxford University Press.
- Lippert-Rasmussen, K. (2004) Are Some Inequalities More Unequal than Others? Nature, Nurture and Equality, *Utilitas*, 16(2), str. 193–219.
- Lockwood, B. B., Nathanson C. G. in Weyl, E. G. (2012) Taxation and the Allocation of Talent (dostopno na: <http://home.uchicago.edu/weyl/taxationandtheallocationoftalent.pdf>) (10. julij 2016)).
- Macleod, C. (1998) *Liberalism, Justice and the Markets: A Critique of Liberal Equality*. Oxford: Oxford University Press.
- Mameli, M. in Bateson, P. (2006) Innateness and the Sciences, *Biology and Philosophy*, 21(2), str. 155–188.
- Markovits, D. (2003) How Much Redistribution Should There Be?, *Yale Law Journal*, 112(8), str. 2291–2329.
- Merry, M. (2008) Educational Justice and the Gifted, *Theory and Research in Education*, 6(1), str. 47–70.
- Meyer, K. (2014) Educational Justice and Talent Advancement. V: K. Meyer (ur.), *Education, Justice and the Common Good*, str. 133–150. London: Routledge.

- Michaels, E., Handfield-Jones, H. in Axelrod, B. (2001) *The War for Talent*. Cambridge, Mass.: Harvard Business School Press.
- Morehouse, C. in Busse, M. (2014) How to Keep a Competitive Edge in the Talent Game: Lessons for the EU from China and the US. Brussels: Centre for European Policy Studies.
- Nagel, T. (1979) *Mortal Questions*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nagel, T. (1997) Justice and Nature. *Oxford Journal of Legal Studies*, 17(2), str. 303–321.
- Pennock, J.R. in Chapman, J.W. (ur.) (1967) *Equality*. New York: Atherton Books.
- Pennock, J.R. in Chapman, J. W. (ur.) (1981) *Human Rights: Nomos XXIII*. New York: New York University Press.
- Petrović, N. (2009) Equality of Opportunity and Personal Identity, *Acta Analytica*, 24(2), str. 97–111.
- Piketty, T. (2014) *Capital in the Twenty-First Century*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Rae, D. W. (1983) *Equalities*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Rawls, J. (1971) *A Theory of Justice*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Robeyns, I. in Swift, A. (2008) Introduction, *Social Theory and Practice*, 34(3), 317.
- Robinson, R. C. (2014) *Justice and Responsibility-Sensitive Egalitarianism*. New York: Palgrave Macmillan.
- Roemer, J. (1996) *Egalitarian Perspectives: Essays in Philosophical Economics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sadurski, W. (1990) Natural and Social Lottery, and Concepts of the Self, *Law and Philosophy*, 9(2), str. 157–175.
- Sandel, M. J. (2007) *The Case Against Perfection: Ethics in the Age of Genetic Engineering*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Sardoč, M. (2013a) Enake (izobraževalne) možnosti in družbena neenakost, *Sodobna pedagogika*, 64(2), str. 48–62.
- Sardoč, M. (2013b) Anatomija enakih možnosti, *Šolsko polje*, XXIV(5/6), str. 145–159.
- Sardoč, M. (2015) Kako misliti (ne)enakost, *Šolsko polje*, XXVI (3/4), str. 177–193.
- Scanlon, T. M. (2013) Equality of Opportunity: A Normative Anatomy (3. Uehiro predavanje na Univerzi v Oxfordu). Dostopno na http://www.law.nyu.edu/sites/default/files/upload_documents/Scanlon%20Equality%20of%20Opportunity%20NYU3.pdf (3. oktober 2016).

- Schaar, H. J. (1967) Equality of Opportunity, and Beyond. V: *Equality*, J.R. Pennock in J.W. Chapman (ur.), str. 228–250. New York: Atherton Books.
- Schouten, G. (2012) Fair Educational Opportunity and the Distribution of Natural Ability: Toward a Prioritarian Principle of Educational Justice, *Journal of Philosophy of Education*, 46(3), 472–491.
- Segall, S. (2013) *Equality and Opportunity*. Oxford: Oxford University Press.
- Segall, S. (2016) *Why Inequality Matters: Luck Egalitarianism, Its Meaning, and Value*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sesardic, N. (1993) Egalitarianism and Natural Lottery, *Public Affairs Quarterly*, 7(1), str. 57–69.
- Shachar, A. (2006) The Race for Talent: Highly Skilled Migrants and Competitive Immigration Regimes, *New York University Law Review*, 81, str. 148–206.
- Shachar, A. (2009) *The Birthright Lottery: Citizenship and Global Inequality*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Shachar, A. (2013) Talent Matters: Immigration Policy-Setting as a Competitive Scramble Among Jurisdictions. V: T. Triadafilopoulos (ur.), *Wanted and Welcome? Policies for Highly Skilled Immigrants in Comparative Perspective*, str. 85–104. New York: Springer.
- Shachar, A. (2016) Selecting by Merit: The Brave New World of Stratified Mobility. V: S. Fine in L. Ypi (ur.), *Migration in Political Theory: The Ethics of Movement and Membership*, str. 175–204. Oxford: Oxford University Press.
- Sher, G. (2011) *Equality for Inegalitarians*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sher, G. (2012) Talents and Choices, *Noûs*, 46(3), str. 400–417.
- Shklar, J. N. (1998) The American Idea of Aristocracy. V: S. Hoffmann in D.F. Thompson (ur.), *Redeeming American Political Thought*, str. 146–157. Chicago: The University of Chicago Press.
- Singer, P. (1993 (2. izdaja)) *Practical Ethics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Smith, S. R. (2001) The Social Construction of Talent: A Defence of Justice as Reciprocity, *The Journal of Political Philosophy*, 9(1), str. 19–37.
- Steiner, H. (2002) Silver Spoons and Golden Genes. V: D. Archard in C. Macleod (ur.), *The Moral and Political Status of Children*, str. 183–194. Oxford: Oxford University Press.
- Stone, P. (2011) *The Luck of the Draw: The Role of Lotteries in Decision-Making*. Oxford: Oxford University Press.

- Triadafilopoulos, T. (ur.) (2013) *Wanted and Welcome? Policies for Highly Skilled Immigrants in Comparative Perspective*. New York: Springer.
- Vopat, M. C. (2011) Magnet Schools, Innate Talent and Social Justice, *Theory and Research in Education*, 9(1), str. 59–72.
- Wei, H. (2013) An empirical study on the determinants of international student mobility: a global perspective, *Higher Education*, 66(1), str. 105–122.
- Zelenak, L. (2006) Taxing Endowment, *Duke Law Review*, 55(6), str. 1145–1181.